

Odabrano društvo u društvu spektakla studija slučaja: Rajski dokumenti

Šola Vujčić, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:439622>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

**ODABRANO DRUŠTVO U DRUŠTVU SPEKTAKLA
STUDIJA SLUČAJA: RAJSKI DOKUMENTI**

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hajrudin Hromadžić

Studentica: Tena Šola Vujčić

Rijeka, rujan 2018.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	1
1.1. Summary	2
2. UVOD	3
2.1. Što su <i>Rajski dokumenti</i> ?	3
2.2. <i>Süddeutsche Zeitung</i>	5
2.3. <i>International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ)</i> / Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara	7
3. RAZRADA	8
3.1. Postupak istraživanja.....	9
4. <i>APPLEBY</i> – TVRTKA U SREDIŠTU RAJSKIH DOKUMENATA	11
5. ANALIZA POJEDINAČNIH SLUČAJEVA RAJSKIH DOKUMENATA	13
5.1. Slučaj <i>Glencore</i>	13
5.2. Kraljica Elizabeta II. – Profit od usisavača	18
5.3. Wilbur Ross i njegovo poslovanje s Rusijom	20
5.4. Vladimir Putin i aneksija Krima	21
5.5. <i>Appleova</i> irska struktura.....	23
5.6. <i>Nike</i> i nizozemsko porezno utočište	24
5.7. Ostala imena u <i>Rajskim dokumentima</i>	26
6. ZAKLJUČAK	28
7. POPIS IZVORA	30
8. LITERATURA	32
9. POPIS ILUSTRACIJA	33
10. POPIS PRILOGA	33

1. SAŽETAK

Dokumenti, nazvani *Rajski dokumenti*, datiraju u razdoblju od 1950. do 2016. i naziv su za 13.4 milijuna dokumenata koji dokazuju navodnu umiješanost brojnih osoba iz javnog života, uključujući mnogobrojne poduzetnike i političare, ali i sportaše, pjevače i međunarodne korporacije, u financijske nepravilnosti, pranje novca i utaje poreza putem *offshore* tvrtki sa sjedištima u poreznim oazama. Dokumenti potječu iz odvjetničke tvrtke *Appleby* osnovane na Bermudama i tvrtke *Asiaciti Trust* iz Singapura. Njemački list *Süddeutsche Zeitung* došao je do navedenih dokumenata i podijelio ih s javnošću početkom studenoga 2017.

U radu, *Rajskim dokumentima* pristupit ću kao ekonomsko-političkom i društvenom problemu enormnih razmjera s elementima medijsko-spektakularnog uprizorenja. *Rajske dokumente* i njegove pojedinačne slučajeve proučavat ću na temelju podataka i članaka objavljenih na internetskom portalu *Süddeutsche Zeitung* - *Süddeutsche.de*. Pojedinačnim slučajevima *Rajskih dokumenata* pristupit ću metodom kvalitativne analize. S obzirom na opsežan broj imena uključenih u aferu *Rajskih dokumenata*, analizu ću usmjeriti na one slučajeve koji imaju veliki značaj i utjecaj na javnost. Pri tome, analizirat ću poslovanje švicarske korporacije *Glencore* kongoanskim rudama; *offshore* poslovanje kraljice Elizabete II.; poslovanje SAD-ova ministra trgovine Wilbura Rossa s ruskom energetsom tvrtkom *Sibur*; posljedice aneksije Krima ruskog predsjednika Vladimira Putina, te *offshore* poslovanje međunarodnih korporacija *Apple* i *Nike*.

Cilj je rada ukazati na istovremeno postojanje dva paralelna svijeta: jednog koji pripada nekolicini svjetskih moćnika, za koje zakoni ne vrijede i onog drugog, svijeta običnih smrtnika koji se svakodnevno bore za vlastitu egzistenciju i čiji su postupci podvrgnuti daleko strožem režimu.

Ključne riječi: *Rajski dokumenti*, *offshore* tvrtke, utaje poreza, porezne oaze, *Appleby*, *Süddeutsche Zeitung*, *Glencore*, Elizabeta II., Wilbur Ross, Vladimir Putin, *Apple*, *Nike*.

1.1. SUMMARY

The documents, named *Paradise Papers*, which date from 1950 to 2016 and represent 13.4 million documents that prove the presumed involvement of many persons from public life, including many entrepreneurs and politicians, but also athletes, singers and international corporations in financial irregularities, money laundering and tax evasion through offshore companies with headquarters in tax havens. The documents originate from the Appleby attorney company established in Bermuda and from Asiatic Trust in Singapore. The German newspaper *Süddeutsche Zeitung* came in possession of the mentioned documents and shared them with public at the beginning of November 2017.

In my work I will approach the *Paradise papers* documents as an economical, political and social issue of enormous proportions with elements of media and spectacular appearance. I will study the documents and their individual cases based on the dates and articles published on the website of *Süddeutsche Zeitung* newspaper. The individual cases of *Paradise Papers* I will approach with the method of qualitative analysis.

Given the extensive number of names involved in the *Paradise Papers* scandal I will focus my analysis on those cases that have great significance and impact on public life. During my work I will pay my attention on the business of the Swiss corporation Glencore with Congolese ores; offshore business of Queen Elizabeth II; business between U.S. Commerce Secretary Wilbur Ross and Russian energy company Sibur; the consequences of the annexation of Crimea by Russian President Vladimir Putin; offshore business of international corporations Apple and Nike.

The aim of my work is to point out the simultaneous existence of two parallel worlds: one belonging to a few powerful world leaders, who do not have to respect the law nor the law applies to them, and to the other, the world of ordinary mortals, who are struggling for their own existence on a daily basis and who are subjected to far more rigid regimes.

Key words: *Paradise Papers*, offshore companies, tax evasion, tax havens, Appleby, *Süddeutsche Zeitung*, Glencore, Elizabeth II, Wilbur Ross, Vladimir Putin, Apple, Nike.

2. UVOD

2.1. ŠTO SU RAJSKI DOKUMENTI?

Rajski dokumenti (eng. *Paradise Papers*) uključuju:

13.4 milijuna dokumenata koji dokazuju navodnu umiješanost brojnih političara, poduzetnika i osoba iz javnog života u financijske nepravilnosti, pranje novca ili utaje poreza preko offshore tvrtki sa sjedištima u poreznim oazama... (Babić, 2017).

U dokumentima se pojavljuju imena više od 120 političara iz gotovo 50 zemalja, zajedno s imenima iz svijeta sporta i biznisa, a ukupno sadrže 1.4 terabajta podataka. Datiraju u razdoblju od 1950. do 2016. godine te uključuju *mailove*, poslovne sporazume i bankovne izvratke. Dokumenti su procurili iz odvjetničke tvrtke *Appleby* koja je osnovana na Bermudama i tvrtke *Asiaciti Trust* iz Singapura. Većina dokumenata potječe iz odvjetničke tvrtke *Appleby* koja je specijalizirana za pomaganje klijentima u osnivanju *offshore* tvrtki i računa. Nabavio ih je njemački list *Süddeutsche Zeitung* i podijelio s Međunarodnim konzorcijem istraživačkih novinara (ICIJ).¹

Dokumenti su rezultat višemjesečnog istraživanja financijskog poslovanja najutjecajnijih poduzeća i moćnika... Uključuju i podatke prikupljene u 31 000 pojedinačnih istraživanja koje je proveo Konzorcij u suradnji s 380 novinara sa šest kontinenta i iz 30 država te 95 medijskih kuća. (Babić, 2017)

Za početak, prvo treba objasniti što su to *offshore* tvrtke te kako funkcionira *offshore* porezni sustav.

Offshore tvrtka (engl. *offshore company*, njem. *Offshore-Unternehmen*), kompanija osnovana u drugoj zemlji zbog poreznih ili drugih pogodnosti.

Nekad je pojam označavao kompaniju na otoku ili blizu obale, dok je danas opći pojam koji se koristi u međunarodnom poslovanju za označavanje svih kompanija

¹ Prema podacima iz: *Rajski dokumenti: Britanska kraljica tvrdi da su njezina ulaganja legitimna* (2017). <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/rajski-dokumenti-britanska-kraljica-tvrdi-da-su-njezina-ulaganja-legitimna---495228.html> (pristupljeno 15.12.2017.)

koje se osnivaju izvan zemlje primarno radi korištenja poreznih povlastica.
(poslovni.hr, n.d.)

Naime, *offshore* financijski centar područje je:

izvan jurisdikcije pojedinih država gdje, pod uvjetima minimalnih ili nepostojećih poreznih stopa, izuzetno liberalnih propisa i potpune anonimnosti, multinacionalne banke, korporacije i pojedinci stranih država prebacuju svoje poslove, putem otvaranja podružnica ili računa, stvarajući golem nerazmjer između financijskoga i ostalih sektora, te čiji je veliki broj financijskih institucija primarno na usluzi nerezidentima. (Mihaljević, 2012: 797)

Offshore tvrtke najčešće se osnivaju u zemljama poreznim oazama, koje imaju vrlo niske stope poreza (ponekad i nulte) i čija je javna uprava u većini slučajeva neefikasna – „...tvrtku ili račun moguće je otvoriti preko interneta u nekoliko minuta za malen iznos (godišnja je naknada par stotina dolara) i jamči se tajnost financijskih podataka.“ (Filipović, 2015) Uglavnom je riječ o malim otočnim državama koje: „...žive od stalnog priljeva svježeg novca.“ (Filipović, 2017) Međutim, pokazalo se kako u posljednje vrijeme obilježja poreznih oaza imaju i mnoge velike zemlje. Neke od poreznih oaza koje se nalaze na crnoj listi Europske unije su: Bahrein, Južna Koreja, Ujedinjeni Arapski Emirati, Grenada, Maršalovi otoci, Makao, Mongolija, Namibija, Panama, Trinidad i Tobago, Tunis.²

Rajski dokumenti nastavak su *Panamskih dokumenata*³ (eng. *Panama Papers*) koji su procurili u proljeće 2016. Oba slučaja upućuju na to kako je porezni sustav namješten za interese najbogatijih. Naime, u bijegu od oporezivanja uglavnom nema ničeg nezakonitog. Bolje rečeno, velike međunarodne korporacije i bogati pojedinci koriste se savjetima stručnjaka i specijaliziranih tvrtki kako bi legalno zaobišli plaćanje poreza i isti smjestili u porezne oaze.

² Prema podacima iz: Hina. (2017) *EU objavila listu poreznih oaza, 2017.*

<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/eu-objavila-listu-poreznih-oaza-foto-20171206> (pristupljeno 29.05.2018.)

³ Panamski dokumenti otkrivaju kako su svjetski bogataši, brojni državnici, 140 istaknutih političara i mnogi drugi skrivali novac u poreznim oazama preko panamske odvjetničke tvrtke Mossac Fonseca. Istraga se odnosi na razdoblje od gotovo 40 godina, od 1977. do prosinca 2015. i u njoj također sudjeluje novinarski konzorcij u koji je uključeno 100 dnevnih listova. Dokumenti pokazuju kako se brojne tvrtke registrirane u poreznim utočištima koriste za pranje novca i utaju poreza, ali i trgovinu oružjem i drogama te za utaju poreza“ (Hina, 2016)

Među osumnjičenima našli su se britanski premijer David Cameron, ruski predsjednik Vladimir Putin, ukrajinski predsjednik Petro Porošenko i argentinski predsjednik Mauricio Macri. Također, među osumnjičenima našli su se i argentinski nogometaš Lionel Messi, hongkonški glumac Jackie Chan, svjetska nogometna organizacija FIFA te mnogi drugi.

Hina. (2016) "Panamski dokumenti" šokirali svijet, u najtežoj situaciji Putin i David Cameron.

<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/svijet/clanak/id/307937/panamski-dokumenti-sokirali-svijet-u-najtezoj-situaciji-putin-i-david-cameron> (pristupljeno 16.07.2018.)

Slučaj ne vrijedi i za obične građane, jer bi ih u navedenom slučaju država novčano ili zatvorski kaznila. Unatoč velikom broju slučajeva utaje poreza, treba naglasiti kako porezne oaze nisu nužno povezane s prevarama i protuzakonite, već postoji i širok spektar legalnih poslovnih aktivnosti.⁴

2.2. *SÜDDEUTSCHE ZEITUNG*

U radu, *Rajske dokumente* i njegove pojedinačne slučajeve proučavat ću na temelju podataka objavljenih na internetskom portalu *Süddeutsche Zeitung* - *Süddeutsche.de*.⁵ Za početak, objasnit ću profil medijske institucije *Süddeutsche Zeitung* te njegovu pozicioniranost u svijetu medija.

Medijske institucije čine medijski sustav koji se razvija pod utjecajem specifičnih političkih okolnosti u svakoj zemlji (političke strukture i kulture) i temeljem normativnih očekivanja ugrađenih u zakonodavni okvir kojim je reguliran medijski sustav (na primjer, različita očekivanja od sadržaja emitiranog programa za javne i komercijalne televizije te za tisak). (Letinić et al, 2016: 43)

Süddeutsche Zeitung (SZ), odnosno *South German Newspaper* (Južne njemačke novine) osnovan je u Münchenu 1945. godine, pri čemu je prvo izdanje objavljeno 6. listopada. Prvi je list koji je u Bavarskoj (1945.) odobrila saveznička okupacijska vlast nakon završetka Drugog svjetskog rata. Osnovali su ga Edmund Goldschagg, Franz Joseph Schöningh i August Schwingenstein. List je objavljivan kao publikacija dvaput tjedno, pri čemu se koristio predratni tisak. Obzirom na napredak, list je ubrzo postao nacionalna publikacija. Od 1949., objavljuje se dnevno.⁶

SZ je ljevičarsko-liberalno orijentiran, što u suštini znači da promiče društvene promjene i borbu za jednakost, kritički se referirajući na društvena događanja. Naklonost čitatelja zadobio je preciznim predstavljanjem vijesti i otvorenim stajalištima o osjetljivim pitanjima. Karakterizira

⁴ Podaci preuzeti iz: Podgornik, B. (2017) *AFERA RAJSKI PAPIRI Imamo još jedan dokaz da je cijeli sustav namješten samo za interese najbogatijih*.

http://www.novilist.hr/Vijesti/Svijet/AFERA-RAJSKI-PAPIRI-Imamo-jos-jedan-dokaz-da-je-cijeli-sustav-namjesten-samo-za-interese-najbogatijih?meta_refresh=true (pristupljeno 29.05.2018.)

⁵Raspoloživo na: https://www.sueddeutsche.de/thema/Paradise_Papers

⁶ Prema podacima iz: The Editors of Encyclopaedia Britannica. *Süddeutsche Zeitung: GERMAN NEWSPAPER*. <https://www.britannica.com/topic/Sueddeutsche-Zeitung> (pristupljeno 27.05.2018.)

ga neovisni pravac i intelektualna provokacija, što je jedan od razloga zašto ga danas svakodnevno čita 1.24 milijuna ljudi. „Danas su SZ najveće njemačke pretplatničke dnevne novine. Uživaju veliki nacionalni i međunarodni ugled.“ (Hoser, 2014)

U demokratskim je društvima medijski sustav podijeljen na: javne, komercijalne (privatne) i neprofitne medije. *Süddeutsche Zeitung*, koji je trenutno u vlasništvu *Südwestdeutsche Medien Holdinga* (od 2008.), komercijalan je medij. Prema Hromadžiću, model komercijalnih medija je:

...prije svega vođen profitnim interesima vlasnika medija, sferu medijski posredovane i konstruirane stvarnosti poima kao tržišni prostor, a u medijskim publikama primarno vidi potencijalne potrošače čiju pažnju želi privući marketinško - reklamnim mehanizmima. (Hromadžić, 2014: 18/19)

Nacionalno izdanje *Süddeutsche Zeitunga* obuhvaća odjeljke politike, kulture, ekonomije i sporta, dok ostala izdanja uključuju i lokalne vijesti. Obuhvaćaju širok spektar aktivnosti iz gospodarstva, kulture, ekonomije, sporta, obrazovanja, ali i stila života, stanovanja, tehnologije i okoliša, obitelji i zdravlja, putovanja i turizma itd. *Süddeutsche Zeitung* je u svojem razvoju postao svjetski brend, osiguravajući široku pokrivenost i stvarajući vrhunske platforme kao što su: *SZ am Wochenende* (SZ vikendom), *SZ – Magazin*, *SZ.de desktop* (SZ radna površina), *SZ.de mobile* (SZ na mobitelu), *SZ App* (SZ aplikacija). Dodatni časopisi *Süddeutsche Zeitunga* su: *SZ – Magazin* (posvećen najnovijim trendovima), *Süddeutsche Zeitung Familie* (časopis za obitelji), *Golf Spielen* i *Plan W* (premijerni ekonomski časopis za žene)⁷

Od 1995., SZ je također dostupan na internetu putem svoje internetske stranice www.sueddeutsche.de, a online uredništvo trenutno obuhvaća 87 urednika (od 2014.).⁸

Digitalno izdanje *SZ-a* nudi jedinstveni forum za komunikaciju i diskurs, što uključuje: dinamičko pripovijedanje, audio i video sadržaj, grafike i slike, fotogalerije, forum za interakciju s čitateljima. Jedna od značajnih tema digitalnog izdanja upravo su *Rajski dokumenti*. S objavom *Rajskih dokumenata* započeta je i besplatna audio-ponuda novina koja funkcionira po principu: jedan tjedan – jedna tema. Novinari zajedno s čitateljima/gledateljima

⁷ Podaci preuzeti iz: sz-media.de. (2017) *Süddeutsche Zeitung – No. 1 Daily Newspaper**
https://sz-<media.sueddeutsche.de/de/service/downloads/preisliste-mediadaten-sz_en.pdf (pristupljeno 29.05.2018)

⁸ Prema podacima iz: Hoser, P. *Süddeutsche Zeitung* (SZ).
[https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/S%C3%BCddeutsche_Zeitung_\(SZ\)](https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/S%C3%BCddeutsche_Zeitung_(SZ)) (pristupljeno 26.05.2018.)

uranjaju u teme, raspravljaju s autorima o pozadinama priča i istraživanja.⁹ Osim toga, *sueddeutsche.de* svojim čitateljima nudi i *SZ plus pristup* koji im omogućuje neograničeno čitanje svih članaka *Rajskih dokumenata*. Cijena mjesečnog pristupa (četiri tjedna) *SZ plus* ponudi *Rajskih dokumenata* iznosi 19.99 eura, dok cijena dnevnog pristupa (24 sata) iznosi 1.99 eura.¹⁰

2.3. International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ) / Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara

Njemački list *Süddeutsche Zeitung* podatke vezane uz *Rajske dokumente* podijelio je s Međunarodnim konzorcijem istraživačkih novinara (*ICIJ*).

Međunarodni konzorcij istraživačkih novinara globalna je mreža više od 200 istražnih novinara i 100 medijskih organizacija u 70 zemalja koje surađuju na detaljnim istražnim pričama. (*ICIJ*, n.d.)

ICIJ je osnovan 1997. godine od strane američkog novinara Chucka Lewisa, a pokrenut je kao projekt Centra za javni integritet (*Center for Public Integrity*). Naglasak je na pitanjima koja prelaze nacionalne granice: prekogranični kapital, korupcija i odgovornost vlasti. *Međunarodni konzorcij* neprofitna je organizacija, a njegov je cilj privući novinare iz različitih zemalja u timove, nastojeći ukloniti suparništvo i promicati suradnju. Naime, u suvremenom svijetu globalizacije i kapitala, postoji velika potreba za takvom organizacijom. Surađuje s vodećim svjetskim organizacijama za vijesti i njegovi projekti posjeduju timove od stotinjak novinara širom svijeta čije su se priče pojavile na desecima jezika u nekim od najutjecajnijih vijesti kao što su vijesti: *BBC-a*, *New York Times-a*, *Guardian-a*, pa sve do malih regionalnih istražnih centara.¹¹

⁹ Prema podacima iz: Jetzt hören: der SZ-Podcast zu den Paradise Papers. (2017) <https://www.sueddeutsche.de/multimedia/neues-angebot-das-thema-der-neue-podcast-der-sueddeutschen-zeitung-1.3732324> (pristupljeno 10.04.2018.)

¹⁰ Prema podacima iz: Fiedler, M. (2017) *Das Wochenende kompakt - die Übersicht für Eilige*. <https://www.sueddeutsche.de/politik/sz-espresso-der-tag-kompakt-steinmeier-zur-deutschen-einheit-trump-bremst-bei-waffengesetzen-physik-nobelpreis-1.3736939> (pristupljeno 10.04.2018.)

¹¹ Prema podacima iz: International Consortium of Investigative Journalists, <https://www.icij.org/about/> (pristupljeno 29.05.2018.)

3. RAZRADA

U radu, *Rajskim dokumentima* pristupam kao ekonomsko-političkom i društvenom problemu enormnih razmjera s elementima medijsko-spektakularnog uprizorenja. Pri tome: „sam je spektakl postao jedno od načela organizacije u ekonomiji, politici, društvu i svakodnevnom životu.“ (Kellner, 2008:261 navedeno u Hromadžić, 2014:7)

Süddeutsche Zeitung u aferi *Rajskih dokumenata* ima ulogu medija kao posrednika budući da je upravo taj list zaslužan za razotkrivanje navedene afere, ali i daljnje izvještavanje o svim aktualnim novostima u navedenom području. Pri tome, *Süddeutsche Zeitung* aktivno sudjeluje u konstrukciji društvene, političke, ekonomske i svake druge realnosti, koje su istovremeno i proizvod samih tih realnosti.

Rajskim dokumentima i njegovim pojedinačnim, spektakularnim slučajevima, pristupam kao medijskom događaju koji prema Pascal Lardellieru ima funkciju rituala s pet karakteristika: on svjedoči da se događaj uistinu dogodio, dokaz tome su 13.4 milijuna dokumenata i 1.4 terabajta podataka; zatim ima obilježje kojim se upisuje u kolektivnu memoriju, što možemo vidjeti na primjeru relativizacije pojma, kao što je jasno definiran pojam *Rajskih dokumenata* na *wikipediji* i raznim leksikonima; da posjeduje kazališnu i dramatičnu dimenziju, iz čega slijede brojni podrugljivi tekstovi te fotografije i karikature upletenih u navedene slučajeve, a koje ću u daljnjem radu detaljnije analizirati; zatim da ima funkciju legitimnosti, odnosno daje smisao i valjanost prijenosu, što su brojni mediji, a naročito *Süddeutsche Zeitung*, iskoristili kako bi informirali javnost i povećali vlastitu gledanost/čitanost; te da posreduje kada masovni mediji uzimaju ulogu posrednika, što je također vidljivo na primjeru *Süddeutsche Zeitunga*.¹²

U vidu suvremenih masovnih medija, društva spektakla te sve veće *celebrityzacije* kulture i društva općenito¹³, možemo vidjeti kako se radi i o tzv. informacijskoj zabavi (*infotainment*). Naime, ozbiljna informacija/vijest postaje medijski posredovana na zabavan način.¹⁴

¹² Pascal Lardellier definira medijski događaj koji ima funkciju rituala s pet karakteristika: on svjedoči da se događaj uistinu dogodio; zatim ima obilježje kojim se upisuje u kolektivnu memoriju; posjeduje kazališnu i dramatičnu dimenziju; ima funkciju legitimnosti, to jest daje smisao i valjanost prijenosu; te posreduje kada masovni mediji uzimaju ulogu posrednika.

Hromadžić, H. (2014) *Medijska konstrukcija društvene zbilje: socijalno-ideološke implikacije produkcije medijskog spektakla*. Zagreb: AGM, str.28. Citirano prema: Lardellier, Pascal (2005) *Ritual Media. Historical Perspectives and Social Functions*, str.74-75.

¹³ „Slavnima“ se dodjeljuju pozicije onih koji kreiraju trendove, osobama koje stvaraju i drugima zadaju nove životne stilove i obrasce.“

Hromadžić, H. (2014) *Medijska konstrukcija društvene zbilje: socijalno-ideološke implikacije produkcije medijskog spektakla*. Zagreb: AGM, str.44.

¹⁴ *Ibid.*, str.8.

U daljnjem ću radu, pojedinaćnim slućajevima *Rajskih dokumenata* pristupati metodom kvalitativne analize: „...kao multiparadigmatski i multimetodski usmjerenih istraŹivanja koja ukljućuju naturalistićki i interpretativni pristup predmetu proućavanja.“ (Halmi, 2013: 203)

3.1. POSTUPAK ISTRAŹIVANJA

Süddeutsche Zeitung na svojem je internetskom portalu objavio ćlanak u kojem je objašnjeno kako se odvijao postupak istraŹivanja i objave afere *Rajskih dokumenata*. Prema informacijama navedenim u ćlanku¹⁵, podaci su proslijećeni *Süddeutsche Zeitung* novinama, a zbog zašćite privatnosti, *SZ* ne iznosi podatke o podrijetlu i vremenu dobivenih podataka. *Süddeutsche Zeitung* podatke nije platio niti novćano niti protuuslugama (općenito ne plaćaju informacije). Dokumenti su nazvani *rajskim* iz razloga Źto se kod navedenih zemalja radi o tzv. "poreznim rajevima".

Navedene podatke *SZ* je podijelio s Mećunarodnim konzorcijem istraŹivaćkih novinara u Washingtonu te su se na taj naćin i drugi mediji mogli prikljućiti istraŹivanju. Razlog tome je Źto *Süddeutsche Zeitung* nije mogao sam prikupiti sve priće iz drugih zemalja. Zajednićki rad istraŹivaćkih novinara pridonio je otkrivanju vaŹnih prića.

Rajski dokumenti sastoje se od mnogo razlićitih formata u kojima su prikupljeni podaci: tekstovi, slike, *e-mailovi*, *pdf* dokumenti itd. Za lakše snalaŹenje, novinari koriste softver *Nuix* koji im olakšava potragu. Naime, *ICIJ* pomoću softvera *Nuix*, svim sudionicima istraŹivanja stavlja sve prikupljene podatke na raspolaganje: „...kako bi svi novinari diljem svijeta, u bilo koje doba dana, mogli paralelno raditi s navedenim materijalima.“ (Obermaier I Obermayer, 2017) Mediji ne plaćaju za sudjelovanje u istraŹivanju.

Nisu sve lićnosti koje se spominju u *Rajskim dokumentima* okarakterizirane kriminalnom aktivnošću. Naime, predlošci dokumenata su legalni. Unatoć tome Źto je nešćto legalno, ne znaći da mora biti legitimno, a najbolji su primjer upravo navedene utaje poreza, pri ćemu se taj novac mogao iskoristiti u potrebne svrhe kao Źto je primjerice neophodna javna potrošnja orijentirana na obrazovanje, zdravstvo, promet i veze, zašćitu okoliša, obranu, kulturi itd.¹⁶ „Originalni

¹⁵ Obermaier, F. & Obermayer, B. (2017) So lief die SZ-Recherche.

<http://www.sueddeutsche.de/politik/paradise-papers-so-lief-die-sz-recherche-1.3736605> (pristupljeno 10.04.2018.)

¹⁶ Ibid.

dokumenti neće se izložiti niti javnosti niti kaznenome sustavu. SZ nije produžetak odvjetništva ili poreznih istraga, jer bi se takva suradnja kosila s novinarskim principima.“ (Obermaier i Obermayer, 2017)

Süddeutsche Zeitung neće objaviti sva imena iz *Rajskih dokumenata* budući da za mnoge tvrtke i privatne osobe, koje se pojavljuju u dokumentima, nedostaje opravdani interes javnosti. To se uglavnom odnosi na tvrtke koje, na legalan način, na velike dobiti plaćaju male poreze koristeći *offshore* konstrukcije.¹⁷

Već sam u uvodu spomenula kako su *Rajski dokumenti* svojevrsni nastavak *Panamskih dokumenata*. Ono po čemu se *Rajski dokumenti* razlikuju je to što je mnoštvo zemalja imalo ulogu u utajama poreza, dok je kod *Panamskih dokumenata* samo jedna država imala centralnu ulogu - Panama. Za razliku od *Panamskih dokumenata*, gdje su uključeni političari, superbogati i sportaši, ovdje su uključene i mnogobrojne nacionalne tvrtke.

Nakon objavljivanja dokumenata, odvjetnička tvrtka *Appleby* oglasila se tvrdnjom kako je njihov sustav hakiran 2016. te da postoji mogućnost da su podaci klijenata lažirani. SZ se ne može baviti navedenom tvrdnjom. Za njih je važno da su podaci dobiveni na legalan način.¹⁸

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

4. *APPLEBY – TVRTKA U SREDIŠTU RAJSKIH DOKUMENATA*

Međunarodno odvjetničko društvo *Appleby* organizira *offshore* tvrtke širom svijeta na način koji tvrdi da su čiste i profesionalne. No, uz tvrtke poput *Nikea*, njihovi klijenti također su uključivali i kriminalce. (Gamperl et al, 2017)

Appleby se tako našao u središtu *Rajskih dokumenata*, a velik dio podataka koji je prosljeđen *Süddeutsche Zeitungu* dolazi upravo iz navedene tvrtke, oko 6.8 milijuna dokumenata. Tvrtka je vodeći član *Offshore Magic Circlea*, globalne mreže odvjetnika i konzultanata zaduženih za savjetovanje tvrtki u poreznim utočištima. *Offshore* poslovanje dobiva ime po udaljenosti otoka na kojima je većina poreznih utočišta smještena. *Appleby* ima više od 470 zaposlenika i ureda u gotovo svim glavnim utočištima u Europi, Aziji, Karibima i Africi. Najvažniji uredi tvrtke nalaze se na: Bermudama, Kajmanskom otočju, Britanskim Djevičanskim Otocima, te otoku Man i Jerseyu koji su ovisni o Ujedinjenom Kraljevstvu. Postao je vodeća tvrtka na tržištu u *offshore* industriji sa više od 100 milijuna dolara godišnjih prihoda. Tvrtkini klijenti su velike banke i revizorske tvrtke, princeze, premijeri i holivudske zvijezde te neki od najbogatijih oligarha na svijetu.¹⁹

Odvjetničko društvo često poziva svoje zaposlenike na seminare privatnog osposobljavanja i provodi brojne prezentacije u svrhu zaštite ugleda tvrtke. Česte rasprave u prezentacijama su kako se *Appleby* može i treba zaštititi od kriminalnih klijenata i što se može dogoditi ukoliko se navedeni klijenti ne identificiraju. Međutim, *Appleby* je odavno preuzeo brojne sumnjive klijente kao što su korumpirani političari, poduzetnici, oligarsi i porezni utajivači koji su subjekti međunarodnih sankcija. Tvrtkini odvjetnici također se bave i postupcima razvoda braka i drugih raznih sudova, te također pomažu u kupnji domova, zrakoplova i brodova, osiguravajući najniže moguće poreze. *Appleby* također predstavlja neke od najvećih svjetskih korporacija kao što su: *Nike*, *Facebook*, *Glencore* itd. Najveći dio *Applebyjevih* klijenata nalazi se u Sjevernoj Americi, točnije tvrtka zastupa klijente iz svih 50 američkih država.²⁰

E-mailovi, zapisi klijenata, bankovni dokumenti, sudski papiri i ostali dokumenti pružaju uvid u unutrašnje poslovanje odvjetništva od 1950-ih do 2016. godine. Oni potkrepljuju dvije strane. Prvo, kako neki klijenti koriste tvrtke kako bi prikrili

¹⁹ Podaci preuzeti iz: Gamperl, E. et al. (2017) *The Firm.*

<https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/offshore-law-firm-appleby-e875372/> (pristupljeno 15.04.2018.)

²⁰ Ibid.

kriminalno ponašanje ili sakrili novac iz sumnjivih izvora. Drugo, kako globalne korporacije, kao što su *Apple*, *Facebook*, *Caterpillar* i *Nike* sudjeluju u ogromnim shemama izbjegavanja poreza iskorištavanjem rupa i složenih pravnih struktura. (Gamperl et al., 2017)

Glavni je cilj poslovanja tvrtke: „...osnivanje i upravljanje neprozirnim tvrtkama u poreznim oazama za bogate pojedince i korporacije.“ (Gamperl et al, 2017) Mnogi su zaposlenici *Apple* prije zauzimali važne vladine pozicije u različitim poreznim utočištima što im je omogućilo stvaranje "rupa u zakonu" i/ili poprilično poznavanje istih.

5. ANALIZA POJEDINAČNIH SLUČAJEVA RAJSKIH DOKUMENATA

U daljnjem ću radu analizirati neke od najvažnijih slučajeva *Rajskih dokumenata*. Obzirom da je slučajeva mnogo, analizu ću usmjeriti na one slučajeve koji imaju veliki značaj i utjecaj na javnost. Radi se o političkim subjektima, *celebrity* ikonama, multinacionalnim korporacijama i uspješnim biznismenima koji kreiraju trendove i zadaju nam nove životne stilove i obrasce, dok paralelno žive u *Sjeni svijeta velikog novca*.²¹

Analizirat ću poslovanje švicarske korporacije *Glencore* kongoanskim rudama kao samo jedan od mnogobrojnih primjera koji Demokratsku Republiku Kongo dovodi do ruba siromaštva, unatoč njegovom obilnom prirodnom bogatstvu. Zatim ću analizirati *offshore* poslovanje kraljice Elizabete II. koja je unatoč svim poreznim olakšicama dobivenim na temelju kraljevstva, odlučila dodatno umanjiti porez na udaljenim *rajskim utočištima*. Nadalje, analizu ću posvetiti i bliskom suradniku Donalda Trumpa, Wilburu Rossu, čije poslovanje s ruskom energetsom tvrtkom Sibur dodatno potiče zabrinutost za trenutnu političku pozornicu SAD-a. Također, analizirat ću i postupke ruskog predsjednika Vladimira Putina koji se odnose na aneksiju Krima i suradnju s braćom Rotenberg jer su navedeni postupci doveli do europskih i međunarodnih sankcija. Nadalje, analizirat ću i *offshore* poslovanje međunarodnih korporacija *Apple* i *Nike* čije proizvode konzumira velik broj europskog i svjetskog stanovništva. Za kraj, nadovezat ću se i na brojna druga imena iz svijeta politike, sporta, biznisa i popularne kulture koji svoj novac čuvaju i uvećavaju kroz *offshore* poslovanje u poreznim utočištima.

5.1. SLUČAJ GLENCORE

Jedan od najvažnijih slučajeva otkrivenih u *Rajskim dokumentima* je poslovanje švicarske korporacije *Glencore* kongoanskim rudama. Demokratska Republika Kongo, smještena u srcu Afrike, obiluje dijamantima, zlatom, naftom i mnogim drugim prirodnim bogatstvima. Unatoč tome, Kongo je jedna od najsiromašnijih zemalja svijeta.²²

²¹ Podnaslov Süddeutsche.de portala: *Die Schattenwelt des großen Geldes*.

²² Podaci preuzeti iz: Blum, P. et al. (2017) *The Broken Heart of Africa*.

<https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/mining-for-control-in-glencore-s-congo-e774511/> (pristupljeno 12.04.2018.)

SLIKA 1 Kartografski prikaz Demokratske Republike Kongo (Blum et al., 2017)

Siromaštvo i nerazvijenost Konga u velikoj su mjeri rezultat duge povijesne podčinjenosti. „...u državi koja je sa svojim prirodnim bogatstvima potencijalno jedna od najbogatijih zemalja na svijetu, ali su je kolonijalizam, ropstvo i korupcija pretvorili u jednu od najsiromašnijih.“ (Dnevne nezavisne novine, 2013) Već od druge polovice 19.st., jačao je europski pritisak na tadašnje države Demokratske Republike Konga. Krajem 19. stoljeća, europske su kolonijalne sile na područje Demokratske Republike Konga uspostavile Neovisnu Državu Kongo, zapravo privatni posjed cara Leopolda II. koji je provodio surovi režim eksploatacije i ponižavanja domorodaca. Pod međunarodnim pritiskom navedeno je stanje ukinuto 1908. i uvedena je nova administracija pod upravom belgijske vlade, tzv. "Belgijski Kongo"²³. „Belgijanci su otvorili rudnike – rudarstvo je bilo u procvatu, a uslovi za rad nepodnošljivi.“ (Dnevne nezavisne novine, 2013)

Unatoč promjeni vlasti, kolonijalna se eksploatacija Konga nastavila, što je izazvalo niz ustanaka domorodaca 1920-ih i 1930-ih godina. Sredinom 20. st., započeli su učestali kongoanski zahtjevi za neovisnošću koja je u konačnici uspostavljena mirnim putem 1960., ali nepripremljenost za promjene dovela je do kaosa u zemlji. „Naime, država je bila organizirana

²³ Podaci preuzeti iz: *DR Kongo - zemlja dijamanata, zlata, nafte, smrti, gladi i silovanja* (2013). <https://www.nezavisne.com/novosti/svijet/DR-Kongo-zemlja-dijamanata-zlata-nafte-smrti-gladi-i-silovanja/224561> (pristupljeno 20.07.2018.)

kao kolonija, usmjerena na eksploataciju prirodnih resursa, a bio je zamjetan i visoki stupanj rasne segregacije...“ (Blažina, n.d.)

Mobutu je državnim udarom 1965. preuzeo vlast i provodio snažnu nacionalizaciju privrede. Obećavajući demokraciju, postupao je posve suprotno od obećanja: „Postupno je ukinuo gotovo sve demokratske institucije, eliminirao političke protivnike, ograničio lokalnu samoupravu i postavio svoje pristaše na položaje moći.“ (Blažina, n.d.) Njegova stranka, *Narodni revolucionarni pokret*, postala je jedina legalna politička stranka u državi. Pod njegovom vlašću, provedena je snažna nacionalizacija stranih tvrtki.

Korumpirana i diktatorska narav njegova režima poprimila je gotovo legendarne razmjere – bio je poznat po nepotizmu, rasipanju basnoslovnih količina novca na nepotrebne stvari (...), galopirajućoj inflaciji, brojnim kršenjima ljudskih prava itd. Posljedice krize u Kongu i njegova režima toliko su jake da je Demokratska Republika Kongo i danas često etiketirana kao „propala država“. (Blažina, n.d.)

Mobutova vladavina okončana je 1997., a iste godine predsjednik postaje Laurent Désiré Kabila. Protiv Kabilina režima vođeni su brojni sukobi i poznate su brojne intervencije *UN-a*. Kabila je ubijen u atentatu 2001., a predsjedničko mjesto zauzima njegov sin Joseph Kabila.²⁴ Osim kolonijalizma i ropstva, snažan utjecaj na razvoj Konga imale su i pobunjeničke grupe koje su djelovale i još uvijek djeluju na teritoriju Konga. „Tijekom 1998–2006. bilo je oko 4 milijuna poginulih i umrlih od ratnih posljedica...“ (Hrvatska enciklopedija, 2012) Milioni su dovedeni na ivicu smrti zbog gladi i bolesti, a brojne su žene i djevojčice silovane.

I danas, u Kongu vrlo često susrećemo: „...žrtve silovanja, pobunjenike, korumpirane političare, progonjene građane – ljude koji se bore za opstanak u zemlji koja ne može funkcionirati zbog duhova prošlosti.“ (Dnevne nezavisne novine, 2013) Među njima su i amaterski rudari, odnosno domaće stanovništvo koje je i danas prisiljeno nezakonito stupati na područje obližnjeg rudnika budući da je većinski vlasnik švicarska korporacija *Glencore*. Domaće stanovništvo prisiljeno je sa svjetiljkama na glavi i primitivnim alatima vaditi rudu, radeći po 12 sati dnevno, dugo u noć. U zemlji su vrlo loši uvjeti za život, pri čemu manje od polovice stanovništva ima pristup pitkoj vodi, a broj ljudi koji svakodnevno dolazi u potrazi za rudom postaje sve veći. „...apokaliptična sadašnjost Konga direktan je proizvod pogrešnih

²⁴ Podaci preuzeti iz: Hrvatska enciklopedija. (2012) *Kongo, Demokratska Republika*. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32792> (pristupljeno 20.07.2018.)

odluka i akcija u posljednjih pet vijekova.“ (Dnevne nezavisne novine, 2013) Problem je nastao u vladinoj preraspodjeli na rudarska prava zemlje. Naime, bogatstvo zemlje trošeno je prodajom najboljih ruda stranim ulagačima po cijenama koje su bile daleko ispod njezine tržišne vrijednosti, dok je Kongoancima preostalo jedino vlastitim rukama, uglavnom ilegalno, kopati u potrazi za rudom.

Kao važan datum ističe se lipanjski ponedjeljak 2008. godine. Naime, deset članova upravnog odbora tvrtke *Katanaga Mining* sastalo se u Zračnoj luci Zürich kako bi raspravljali o bogatim bakrenim naslagama koje su danas poznate kao rudnik Katanaga. Švicarska korporacija *Glencore* uložila je više od 150 milijuna dolara u tvrtku, ali Kongoanska vlada zatražila je pregovore, a okupljeni članovi odbora složili su se da su zahtjevi bili neprihvatljivi. Zapisnici i dokumenti sa sastanka čine dio *Rajskih dokumenata*.²⁵

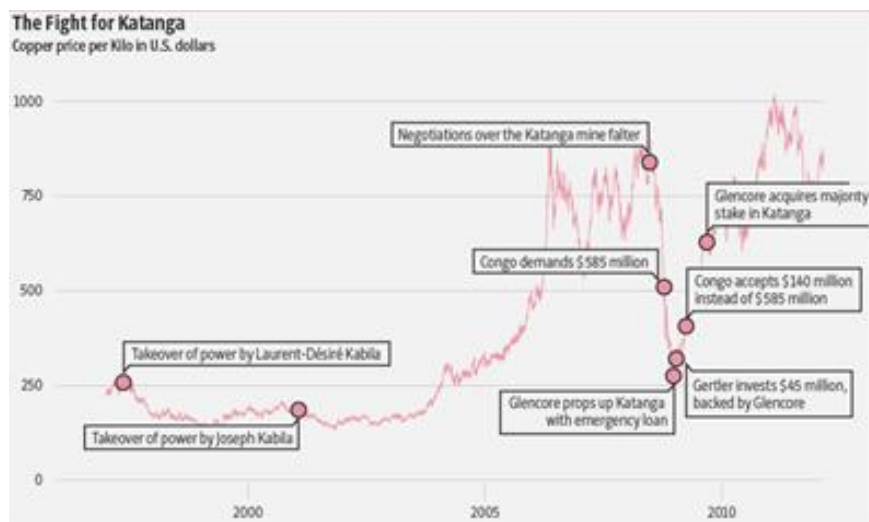
„...kultura varvarske vladavine belgijske elite, koju uopće nije zanimao razvoj zemlje, opstala je i danas, sa drugim akterima.“ (Dnevne nezavisne novine, 2013) Novu kompradorsku elitu Konga koja za vlastite interese izrabljuje vlastitu zemlju i domaće stanovništvo čine: kongoanski predsjednik Laurent-Désiré Kabila, izraelski biznismen Dan Gertler i švicarska tvrtka *Glencore*.

Prodaja kongoanskih prirodnih bogatstava započela je u svibnju 1997. godine. Neuspješni vođa, Laurent-Désiré Kabila, vodio je rat u kongoanskom glavnom gradu Kisnhasu s vojskom pobunjenika. Imao je potporu dviju susjednih zemalja, Ruande i Ugande, a svojim je sljedbenicima obećao pomoć u ostvarenju starog kongoanskog sna o povratku kontrole nad bogatstvom zemlje za dobrobit naroda. Međutim, Kabila vrlo brzo gubi potporu Ruande i Ugande koje se sada okreću protiv njega. Taj je rat poznat kao "Veliki rat Afrike", a procjenjuje se da je život izgubilo oko 3 milijuna ljudi. Kabila je trebao novac za financiranje rata, a glavni izvor mu je bio izvoz dijamanta. Ti su dijamanti nazvani "krvavi dijamanti". Gertler je imao novac koji je Kabila bio prijeko potreban i Kabila mu je obećao monopol nad svim kongoanskim dijamantima, u zamjenu za 20 milijuna dolara.²⁶ „Prema izvješću *UN-a*, sporazum se ispostavio kao "noćna mora" za Kongo.“ (Blum et al, 2017) Naime, Gertler je platio samo 3 milijuna dolara od dogovorenih 20 i nikada nije ispostavio dogovorenu vojnu opremu.

²⁵ Podaci preuzeti iz: Blum, P. et al. (2017) *The Broken Heart of Africa*.
<https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/mining-for-control-in-glencore-s-congo-e774511/>
(pristupljeno 12.04.2018.)

²⁶ Ibid.

Nakon što je Laurent Kabila ustrijeljen 2001., njegov sin Joseph preuzeo je prijestolje, dok je Gertler podržao novi režim i tako došao u središte moći. Među pristaše došao je i Augustin Katumba Mwanke. Kabila ga je imenovao ministrom predsjedništva i državnog portfelja te tako dolazi do položaja u kojem ima moć nad dozvolama za rudarstvo. Bio je to početak "pljačke sustava". Tim Kabila-Gertler-Katumba radio je: „u potpunoj neprozirnosti, bez transparentnosti i bez ikakve odgovornosti". (Blum et al, 2017)

SLIKA 2 Prikaz važnih zbivanja i odluka u Demokratskoj Republici Kongo (Blum et al., 2017)

Katumba je pokrenuo privatizaciju državnog rudnika *Gécamines*, a Kongo je prodao rudarsko pravo za gotovo sve rezerve bakra privatnim investitorima, po iznimno niskim cijenama. Prava za rudnik dobilo je više investitora, među kojima je bio i Dan Gertler. Bio je to prijateljski sporazum između Katumbe i Gertlera. Sudski dokument navodi kako je više od 100 000 milijuna dolara mita uplaćeno državnim dužnosnicima u Kongu, u razdoblju od 10 godina, a Dan Gertler bio je jedan od posrednika koji je olakšao provođenje mita. *Glencore* je danas većinski vlasnik rudnika *Katanaga*. On ističe kako tvrtka olakšava razvoj zemlje brojnim pokroviteljstvima: novoizgrađeni most, tvrtkina bolnica, sustavi za filtriranje pitke vode te knjige i računala za fakultet. Međutim, ne smije se zaboraviti kako su 2008. godine, članovi odbora *Katanaga Mininga* zatražili pomoć Dana Gertlera za dobivanje rudarskih prava u Kongu. Unatoč početnom dogovoru, Kongoanci su ubrzo zatražili dodatne novce na temelju stvarnih rezervi u rudniku, točnije 585 milijuna dolara. Članove *Katanaginog odbora* smatrali su kako se radi o prevelikoj količini novca, a Gertler tvrdi da niti jedan pregovarač nije prihvatilo

iznos od 585 milijuna dolara. Na kraju, Kongo je zaradio 140 milijuna dolara. Nakon detaljnih analiza stručnjaka, nije pronađeno objašnjenje zašto je *Katanaga* platila samo četvrtinu iznosa za rudarske dozvole.²⁷

5.2. KRALJICA ELIZABETA II. – PROFIT OD USISAVAČA

Rajski dokumenti objavili su kako je kraljica Elizabeta II. posjedovala udjele kroz *offshore* fond u tvrtki koja prodaje usisavače po iznuđivačkim cijenama.²⁸ Naime, radi se o takozvanom *rent-to-own*²⁹ poslovanju, a nudi ga tvrtka *BrightHouse*, britanski lanac kućanstva.

Bilo da vaš madrac ima plijesan, vaš zamrzivač se odjednom otopio ili je vaša perilica rublja na treptaju – bez brige. Plaćanja se vrše jednom tjedno, dvije godine – 104 tjedna po 3.12 funti tjedno. Na kraju, usisavač *HenryXtra* vraća vam natrag 324.48 funti. U bilo kojoj drugoj trgovini, ako se plaća u gotovini, a ne na kredit, isti model bi koštao samo oko 160 funti. Za svoju *rent-to-own* uslugu, *BrightHouse* nagomilava nevjerojatnu kamatu od 99.9 posto. Žrtve takve prijevare su, naravno, oni koji su suviše siromašni da bi platili usisavač unaprijed u gotovini. (Munzinger, 2017)

Posao započinje u Lancasteru, malom lučkom gradu čija je vojvotkinja Elizabeta II. Njezina tvrtka upravlja imovinom vrijednom više od pola bilijuna funti, a financijski višak tvrtke ide direktno kraljici. Zarada od navedenog poslovanja iznosi 19 milijuna funti.

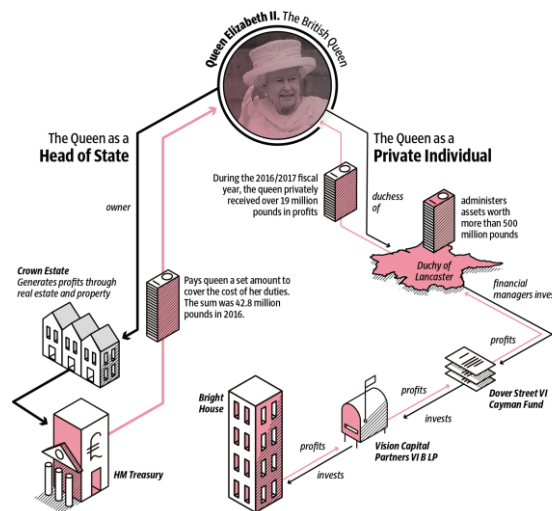
Na britanskom prekomorskom teritoriju sa svojim karipskim njuhom, marljivi financijski menadžeri Vojvodine Lancastera uložili su u 2005. godini točno 7.5 milijuna funti. Stavili su dio kraljičinog novca u investiciju pod nazivom *Dover Street VI Cayman Fond*, gdje je samo vojvodstvo postalo sudionikom. Zadatak fonda bio je u velikoj mjeri prikupljati novac iz cijeloga svijeta i osigurati ga američkoj investicijskoj tvrtki, koja ga je potom uložila u Sjedinjene države prije nego što je dobit vratila u fond na Kajmanskim otocima. To je omogućilo da

²⁷ Ibid.

²⁸ Podaci preuzeti iz: Munzinger, H. (2017) *Henry and the Queen*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/queen-profitiert-von-wucher-geschaeften-e882190/> (pristupljeno 12.04.2018.)

²⁹ "Iznajmljaj za sebe"

transakcije u Americi ostanu bez poreza i tamo i na Karibima. Kajmanski otoci, naposljetku, imaju poreznu stopu od 0 posto na dobit u inozemstvu. (Munzinger, 2017)

SLIKA 3 Prikaz financija kraljice Elizabete II. (Munzinger, 2017)

Kraljica Elizabeta II. 1994. godine imenovala je Vassela Johnsona vitezom Kajmanskih otoka. Kao dugogodišnji financijski tajnik Kajmanskih otoka, teritorij je pretvorio u porezno utočište. Prema podacima *Rajskih dokumenata*, *Dover Street fond* uložio je 2007. godine i u tvrtku *Vision Capital Partners VI B LP*. Tako su se udružili tvrtka *BrightHouse*, Elizabeta II. i usisavači *HenryXtra*.³⁰

BrightHouse posluje s više od 280 trgovina diljem Velike Britanije, uključujući i internet trgovinu. Tvrtka pokušava iskoristiti slabo plaćene građane, pod izlikom da olakšavaju kupnju bez potrebe za odricanjima. Optužen je i od strane *BBC-a* da s namjerom privlači ljude s psihološkim problemima i poteškoćama nerazumljivim ugovorima, a tvrtka je isplatila oko 15 milijuna funti za naknadu štete gotovo četvrtini njezinih korisnika.³¹

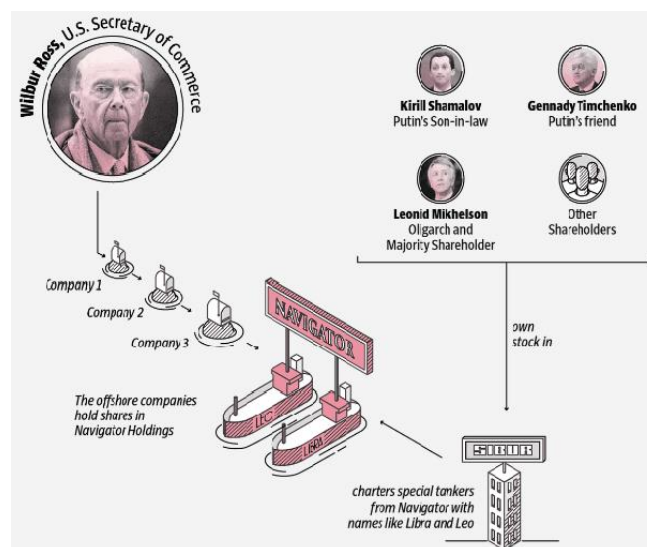
³⁰ Podaci preuzeti iz: Munzinger, H. (2017) *Henry and the Queen*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/queen-profitiert-von-wucher-geschaeften-e882190/> (pristupljeno 12.04.2018.)

³¹ Ibid.

5.3. WILBUR ROSS I NJEGOVO POSLOVANJE S RUSIJOM

Wilbur Ross, poslovni je tajnik SAD-a, izabran od strane Donalda Trumpa. Ross je ujedno i multibilioner koji je veliku količinu novca zaradio restrukturiranjem i prodajom brojnih tvrtki koje su bile u problemima. Trump za njega kaže: „Taj čovjek zna kako zaraditi novac, ljudi“ (Obermaier i Richter, 2017), a njegove su mu vještine stekle nadimak *King of Bankruptcy* (kralj stečaja).

Rajski dokumenti otkrili su kako Wilbur Ross drži dionice Navigatora kroz niz *offshore* tvrtki na Kajmanskom otočju. Ne zna se koliko točno iznosi Rossov ulog u Navigatoru jer on nije jedini investitor³². „Od 2014., Navigator je zaradio više od 68 milijuna dolara od poslovanja s ruskom energetsom tvrtkom Sibur, koja je u rukama ruskog povjerenika Vladimira Putina.“ (Obermaier i Richter, 2017) Ostali dioničari tvrtke su: Leonid Mikhelson, Gennady Timchenko i Kirill Shamalov, koji je u braku s Putinovom najmlađom kćerkom.

SLIKA 4 Prikaz poslovanja Wilbura Rossa (Obermaier i Richter, 2017)

Sibur je 1990. godine izašao iz energetske tvrtke u državnom vlasništvu te je u konačnici privatiziran. Danas tvrtka zapošljava oko 30 000 ljudi i prodaje

³² Podaci preuzeti iz: Obermaier, F. & Richter, N. (2017) *The Secretary's Ties to Russia*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/wilbur-ross-verdient-an-russischem-gas-e309563/> (pristupljeno 15.04.2018.)

najznačajniji izvoz Rusije, prirodni plin, diljem svijeta. Velik dio se isporučuje kupcima u obliku tekućeg plina što zahtijeva posebne vrste teretnjaka. Potreba Sibura je toliko velika da je Navigator imao prilagođenu gradnju nekoliko brodova, koji bi mogli raditi u otežanim klimatskim uvjetima Baltičkog mora. (Obermaier i Richter, 2017)

Velik je politički značaj Rossove upletenosti u poslovanje s Rusijom. Naime, Ross je odgovoran za regulaciju tajništva trgovine, a uključen je u poslove koji se tiču pomorskog prijevoza i industrije. Zatim, zadužen je za upravljanje trgovinskim politikama *America First*, ali istovremeno profitira od ruske konkurencije na energetsom tržištu. I u konačnici, dioničari Sibura su bliski Putinovi partneri protiv kojih su pokrenute zapadne sankcije (razlog je Putinova aneksija Krima). Optužbe su već podnesene, a među uhićenima je i bivši menadžer kampanje Paul Manafort.³³

I nakon objavljivanja informacija o poslovanju Navigatora s ruskom plinskom tvrtkom, veza nije prekinuta. Postotak prihoda od poslovanja i dalje je u porastu. Postavlja se pitanje: „kako bi Ross trebao donositi nepristrane odluke o trgovinskim politikama, propisima ili sankcijama ako bi te odluke u konačnici utjecale na vlastite poslovne interese?“ (Obermaier i Richter, 2017)

5.4. VLADIMIR PUTIN I ANEKSIJA KRIMA

Ruski predsjednik Vladimir Putin ilegalno je prisvojio poluotok Krim od susjedne Ukrajine, u ožujku 2014. Međutim, Krim je bio dostupan s ruskog kopna samo zrakoplovom ili brodom te je Putin započeo izgradnju 19 kilometara dugačkog mosta za automobile i vlakove. Zadužio je bliskog prijatelja Arkadyja Rotenberga da dovrši projekt.³⁴

³³ Ibid.

³⁴ Podaci preuzeti iz: Much, M.; Obermaier, F.; Richter N. (2017) *A Bridge to the West*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/putin-s-friend-arkady-rotenberg-e691249/> (pristupljeno 20.04.2018.)

SLIKA 5 Kartografski prikaz 19 kilometara dugačkog mosta preko Kerchovog tjesnaca

(Much et al., 2017)

Naravno, planirani most preko Kerchovog tjesnaca, koji povezuje Crno more i Azovsko more, mnogo je više od infrastrukturnog projekta – to je i provokacija. Iz perspektive zapadnih vlada, u najmanju ruku, predstavlja trajni prekid s međunarodnim pravom. (Much et al, 2017)

Zapad je reagirao u skladu s tim te kažnjava Putinove bliske suradnike kako bi prisilio Putina da vrati Krim. Sjedinjene Države nametnule su sankcije protiv Rotenberga odmah nakon pripojenja Krima. Rotenbergovi su bankovni računi i imovina u Europi i SAD-u zamrznuti. Ljudima i tvrtkama iz Amerike i Europe zabranjena je suradnja s Rotenbergom. Rotenbergu, kao i mnogim drugim bliskim Putinovim suradnicima, blokirano je pristup Europi.³⁵

Putin je nakon aneksije Krima zatražio od Arkadyja da izgradi most preko Kerchovog tjesnaca, unatoč tome što ga njegova tvrtka nikada prije nije gradila. U međuvremenu, Zapad se odlučio za ciljane sankcije prema onim ljudima i tvrtkama koje su najviše iskoristile Putinov sustav. Sankcije su provedene i protiv Borisa Rotenberga, Arkadyjeva brata. Međutim, budući da ima finsku putovnicu, Boris je pošteđen sankcija u Europi. Oni koji su zatečeni u poslovanju s Rotenbergovima, podložni su velikim kaznama.³⁶ Međutim, odvjetničko društvo *Appleby* pomagalo je Rotenbergu u izbjegavanju sankcija sve do travnja 2016.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

5.5. APPLEOVA IRSKA STRUKTURA

„Apple je želio pronaći zemlju bez transparentnosti, poreza ili nesnosne političke oporbe gdje bi mogao postaviti trgovinu. Čini se da je pronašao jednu.“ (Brinkmann i Kampf, 2017) Podaci iz *Rajskih dokumenata* pokazuju kako je potraga započela 2014. godine, e-mailom koji je poslala Appleova pravna tvrtka. Naime, Irska je bila u postupku promjene zakona na dobit što je bilo stresno razdoblje za tvrtku budući da su tamošnje porezne stope bile vrlo niske, a profit od europske prodaje *Iphonea* poprilično visok. Pitanja koja je u e-mailu postavila Appleova pravna tvrtka ukazuju na strah od mogućeg povećanja poreznih zapisa u budućnosti. Uslijedio je prijedlog i rasprava o postavljanju Appleovih baza u poreznim utočištima. Apple je čak tražio i potvrdu o obavljanju poslovanja u navedenim utočištima bez podvrgavanja oporezivanju.³⁷

Nadalje, Apple se zanimao i za političko okruženje u poreznim utočištima u kojima bi se nalazile njihove baze. Zanimalo ih: „Postoji li vjerodostojna oporbena stranka ili pokret koji može zamijeniti sadašnju vladu?“ (Backer Mckenzie, n.d. navedeno u Brinkmann i Kampf, 2017) Tvrtka je bila u potrazi za zemljom u kojoj ništa ne bi stajalo na putu njezinom poslovanju, s ciljem usredotočenja na niske porezne stope: „Mjesto bez državne interferencije, bez politike i bez javne kontrole.“ (Brinkmann i Kampf, 2017)

Naime, irska struktura, odnosno struktura "Dvostrukog irskog" (*Double Irish*) omogućila je Appleu da: „nikakva porezna uprava nije u konačnici bila odgovorna za prebacivanje novca u zemlju.“ (Brinkmann i Kampf, 2017) Naime, kako bi se uspostavila struktura "Dvostrukog irskog", dvije tvrtke moraju biti registrirane u Irskoj. Jednom se tvrtkom može upravljati izvan zemlje i to najbolje u zemljama sa nultom stopom poreza na dobit. Porezni je dom tvrtke bio utvrđen mjestom gdje se nalazio menadžer, a ne mjestom gdje je tvrtka osnovana.³⁸

Krajnji je rezultat bio da dobit, prema irskom zakonu, više nije morala biti oporezivana u Irskoj – pružajući kanal za dobitke proizvedene u Europi kako bi se odvodili u porezno utočište preko Irske. (Brinkmann i Kampf, 2017)

Europska komisija odlučila je kako su navedeni postupci ilegalni te zatražila da Irska prikuplja 13 milijardi eura povratnih poreza plus kamate od Applea. Pravni će sukob vjerojatno potrajati godinama.

³⁷ Podaci preuzeti iz: Brinkmann, B. & Kampf, L. (2017) *A New Home*.
<https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/apple-scouts-a-country-without-rules-e654132/>
(pristupljeno 15.06.2018.)

³⁸ Ibid.

5.6. NIKE I NIZOZEMSKO POREZNO UTOČIŠTE

Jedna od najpoznatijih svjetskih sportskih tvrtki, *Nike*, zasigurno prednjači u izbjegavanju poreza. „Kodna riječ za *Nikeov* porezni sustav, za milijarde uložene u *offshore* račune, kratka je, nezaboravna i divno onomatopejska. Riječ *Swoosh*.“ (Gamperl et al., 2017) *Swoosh* predstavlja simbol kapitalizma i globalizacije te jedan od najvećih suvremenih marketinških uspjeha .

SLIKA 6 Nikeov ikonički logo, *Swoosh* (Top Sport, n.d.)

Upravo je *swoosh*, bio ključan čimbenik *Nikeova* izbjegavanja plaćanja poreza na dobit. Naime, prije desetak godina, *Nike* je uz odvjetničko društvo *Appleby* započeo restrukturiranje poslovanja. Restrukturiranje je vodilo u smjeru poslovanja koje je: „...dobro za tvrtku, ali loše za porezne vlasti i proširenje društva u cjelini.“ (Gamperl et al., 2017) što je rezultiralo *Nikeovim* plaćanjem samo vrlo sitnih poreza na dobit zarađenih izvan Sjedinjenih Država.

Njemački uredi *Nike Deutschland GmbH* koji se nalaze u Frankfurtu, sjedište su za poslovanje tvrtke u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj. Međutim, *Nikeov* brend sa znakom *swoosha* u stvarnosti je baziran na potpuno drugom mjestu. Naime, prema priloženom računu kupljenog *Nikeovog* proizvoda u Njemačkoj: „Ono što izgleda kao savršeno normalan porezni broj zapravo ne pripada *Nike Deutschlandu*.“ ((Gamperl et al., 2017)) Porezni broj, u stvarnosti, pripada *Nike Retail BV*, nizozemskoj tvrtki. „*Nike Deutschland*, ispostavilo se, nije ni prodavatelj, nego samo "prodajni agent".“ (Gamperl et al., 2017) Nizozemska je tako postala središte za sve *Nikeove* europske prodaje, a prihodi od *Nikeovih* trgovina u Njemačkoj preusmjeravaju se u Nizozemsku. Trgovine time plaćaju nizozemsku tvrtku za *Nike* proizvode

koje prodaju u Njemačkoj. Ovo je samo jedan primjer kojim je Nizozemska postala istaknuto porezno utočište Europe, posebice za američke korporacije.

Nike se u svojim počecima 1960-ih i 1970-ih pokazao odgovornim u oporezivanju. Sve do 1990-ih, *Nike* je u SAD-u plaćao normalnu stopu poreza na dobit. Situacija se mijenja 2000-ih godina, „kada su *Nike* i odvjetnička tvrtka *Appleby* prvi put implementirali poreznu strukturu koja bi spasila milijarde poreza na profitabilne proizvode izvan SAD-a“ (Gamperl et al., 2017) *Nike* je tada preselio prava na razne *Nike* zaštitne znakove na Bermude, dok je u Americi sve ostalo jednako.

Bermudi je dom Nikeove podružnice *Nike International Ltd*, oko koje je uspostavljena mreža drugih *Nike offshore* tvrtki. Većina njih imenovana je po cipelama: *Nike Jump*, *Nike Air Max* ili čak *Nike Pegasus*. Njihove točne funkcije nisu uvijek jasne, ali jedna stvar je nedvosmislena: ubrzo nakon što su tvrtke osnovane na Bermudima, podružnice *Nike* diljem svijeta, poput onih u Nizozemskoj, počele su slati astronomske iznose novca kako bi mogli nastaviti prodavati *Nike* cipele.

Drugim riječima, *Nike* plaća *Nike*, tako da *Nike* cipele mogu izgledati kao *Nike* cipele. (Gamperl et al., 2017)

Time nizozemska poduzeća koja prodaju *Nike* cipele razbijaju značajne troškove *swoosh* logom jer Nizozemska ne nameće porez po odbitku na plaćanje naknade. Tok novca nastavlja se do *Nikeove* podružnice na Bermudima, gdje se porezi ne naplaćuju na stranu dobit za tvrtke koje se temelje na Bermudima. „Zato je *Nike* izabrao Nizozemsku. Omogućuje tvrtki da izbjegne državu.“ (Gamperl et al., 2017)

Za svoje europsko poslovanje, *Nike* se uglavnom oslonio na Nizozemsku. Uz pomoć *Applebyja*, *Nike* je brojne dionice prenio sa Bermuda u Nizozemsku. „Od tog trenutka, nizozemska tvrtka pod nazivom *Nike Innovate CV* posjedovala je prava na stotine *Nike* robnih marki.“ (Gamperl et al., 2017). Druge podružnice *Nikea* usmjeravale su isplate prema navedenoj tvrtki za pravo korištenja imena *Nike*, *swoosh* logotipa i ostalih oznaka proizvoda. Pri tome, kratica *CV* označava oblik ograničenog partnerstva. „*CV* su neobične strukture tvrtki u Nizozemskoj koje stvaraju različite porezne tretmane i mogu pomoći multinacionalnim tvrtkama da izbjegnu velike porezne račune.“ (Gamperl et al., 2017). Tako se sjedište tvrtke *Nike Innovate CV* nalazi u SAD-u, ali je iz porezne perspektive bez državljanstva. Nejasno u kojem su *CV-u* smještene mnogobrojne pristojbe za licenciranje. Pri tome, Nizozemske vlasti ne smatraju se odgovornima

za oporezivanje *Nikea*, budući da se *CV-i* ne oporezuju u Nizozemskoj. S druge strane, Amerikanci smatraju kako imaju podružnicu američke tvrtke i da je nizozemski *CV* taj koji bi trebao plaćati porez u Nizozemskoj. *Nike* je pri tome uvelike snizio poreznu stopu te posredno skupio golemu inozemnu imovinu koja trenutno iznosi više od 12 milijardi dolara.

5.7. OSTALA IMENA U RAJSKIM DOKUMENTIMA

Lista slučajeva utaje poreza u *Rajskim dokumentima* poprilično je dugačka i teško obuhvatljiva u cijelosti. Proteže se od političkih subjekata, *celebrity* ikona, multinacionalnih korporacija do uspješnih biznismena od kojih su mnogi uspjeli ostati "izvan oka javnosti". *Süddeutsche Zeitung* nije objavio sva imena iz *Rajskih dokumenata* jer: „Kod mnogih tvrtki i privatnih osoba, koje se pojavljuju u podacima, nedostaje opravdani interes javnosti.“ (Obermaier i Obermayer, 2017) Obzirom na opsežnost *Rajskih dokumenata*, ukratko ću spomenuti još nekoliko važnih imena iz svijeta politike, ekonomije, sporta i *celebrity* kulture u svrhu uvida u *Tamni svijet velikog novca*.³⁹

Jedno od najznačajnijih političkih imena zasigurno je Stephen Bronfman, povjerenik kanadskog premijera Justina Trudeaua. Stephen Bronfman i njegov otac prenijeli su najmanje 34 milijuna dolara u tajnovito povjerenje na Kajmanskim otocima.⁴⁰

I novac princa Charlesa odlazio je u *offshore* tvrtku na Bermudima. Prema *Rajskim dokumentima*, tvrtka je ulagala u održivo šumarstvo, a princ je podupirao kampanju za zaštitu kišnih šuma.⁴¹

Na listi *Rajskih dokumenata* našao se Nenad Popović, ministar u srbijanskoj vladi koji je ujedno i najbogatiji političar u Srbiji. Njegova imovina procijenjena je na više od 75 milijuna dolara, a smatra se kako je većinu imovine stekao koristeći se *offshore* poslovanjima.⁴²

³⁹ Podnaslov *Süddeutsche.de* portala: *Die Schattenwelt des großen Geldes*.

⁴⁰ Podaci preuzeti iz: Obermaier, F. & Richter N. (2017) *Ein Schatten auf Trudeau*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/belasten-engen-berater-von-trudeau-e355666/> (pristupljeno 01.05.2018.)

⁴¹ Podaci preuzeti iz: Munzinger, H. & Osborne, H. (2017) *Wie die Mutter, so der Sohn*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/wie-die-mutter-so-der-sohn-e420277/> (pristupljeno 01.05.2018.)

⁴² Podaci preuzeti iz: *Težak 75 mil. dolara: Na listi "Rajskih dokumenata" i Vučićev ministar, najbogatiji političar u Srbiji*. (2017).

Arsenal i Everton, odnosno njihovi dioničari Farhard Moshiri i Alischer Usmanow, također se nalaze na listi *Rajskih dokumenata*. Pravilo *Premier Lige* je da dva kluba u istom natjecanju ne smiju biti pod vlasništvo ili kontrolom istog ulagača, a upravo se na to sumnja kod Usmanowa. Dioničar Arsenala, Alischer Usmanow usko je povezan s dioničarom Evertona, Fahrdom Moshirijem. Tok novca njihovih poslovnih suradnji vrlo je zamršen te se sumnja kako je: Usmanow, ..., mogao imati dovoljnu snagu i novac da utječe na više od jednog kluba *Premier Lige*. (Obermaier i Wiegand, 2017)⁴³

I Lewis Hamilton, svjetski prvak *Formule 1* izbjegava plaćanje poreza. Prema *Rajskim dokumentima*, Lewis Hamilton iskoristio je lažnu tvrtku na otoku Man i uštedio više od četiri milijuna eura PDV-a na uvozu svog novog privatnog zrakoplova. Također, vozač je preko tvrtke na Djevičanskim otocima sam sebi iznajmljivao zrakoplov pri čemu je izbjegao plaćanje poreza u iznosu od 3,3 milijuna funti.⁴⁴

Rajski dokumenti za utaju poreza sumnjiče i Danka Končara, jednog od najbogatijih Hrvata. Končar ima vlasništvo ili kontrolu nad nekoliko desetaka tvrtki na Kajmanskim otocima, Malti, Bermudima i Djevičanskim otocima. Vlasnik je dionica u rudarskim kompanijama i u turističkim odredištima u Hrvatskoj. Službeni vlasnici navedenih kompanija najčešće su njegova supruga i rođaci. *Rajski dokumenti* otkrivaju kako Danko Končar ima značajan utjecaj na kompaniju Afarak, unatoč tome što službeno posjeduje udio od 27%. U stvarnosti, taj udio iznosi oko 70%.⁴⁵

Na listi *Rajskih dokumenata* nalazi se i britanski političar Lord Aschroft, pop pjevačica Madonna, pjevač irske grupe U2 Bono Vox, *Facebook*, *Twitter* i mnoge druge ličnosti iz svijeta politike, biznisa, sporta i glazbe.

<https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/srbijanski-ministar-nenad-popovic-u-aferi-rajski-dokumenti---495173.html> (pristupljeno 25.06.2018.)

⁴³ Podaci preuzeti iz: Obermaier F. & Wiegand, R. (2017) *Ein ganz besonderes Freundschaftsspiel*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/usmanows-zweifelhafte-geschaefte-e872589/> (pristupljeno 25.06.2018.)

⁴⁴ Podaci preuzeti iz: Majcan, L. (2017) *SKANDAL: Lewis Hamilton utajio je 3,3 milijuna funti poreza?* <https://autostart.24sata.hr/off/skandal-lewis-hamilton-utajio-je-33-milijuna-funti-poreza-4006> (pristupljeno 25.06.2018)

⁴⁵ Podaci preuzeti iz: *Jedan od najbogatijih Hrvata u dokumentima 'Rajski dokumenti'*. (2017) <https://www.vecernji.hr/vijesti/jedan-od-najbogatijih-hrvata-u-dokumentima-rajski-dokumenti-1206034> (pristupljeno 25.06.2018.)

6. ZAKLJUČAK

U poreznim su se utočištima, od 1980-ih, razvile izuzetno moćne industrije i tvrtke – izvan vida javnosti. „Financijske, računovodstvene i odvjetničke tvrtke koje se nalaze u tim zemljama pružaju usluge bogatim pojedincima i multinacionalnim tvrtkama iz cijeloga svijeta.“ (Zucman, 2017) Iako su brojne usluge koje pružaju navedene tvrtke pravne, „...većina njih smanjuje porezne prihode u drugim zemljama, povećava nejednakost i potiče financijsku nestabilnost.“ (Zucman, 2017)

Velike se korporacije pretvaraju da rade za mnoštvo sitnih i uglavnom slabo naseljenih otoka što posljedično dovodi do ogromne količine profita. Naime, velik broj korporacija smješta svoje zaštitne znakove u porezna utočišta pri čemu uklanjaju zaradu od velikih zemalja u kojima su osnovane. „Globalno, multinacionalne tvrtke umjetno svake godine premještaju više od 600 milijardi eura svim poreznim utočištima na svijetu.“ (Zucman, 2017) U takvim transakcijama, najviše gube Amerika i velike zemlje Europske unije, budući da se tamo nalazi većina radnika i potrošača multinacionalnih tvrtki.⁴⁶

Sa sigurnošću možemo reći kako od poreznih trikova najviše profitiraju velike korporacije i vrlo bogati. „Mi ostali smo izgubili.“ (Zucman, 2017)

Porezna utočišta su jedan od ključnih motora u masivnom porastu globalne nejednakosti. Budući da većina svjetskih bogatstava pripada vrlo bogatim ljudima, izbjegavanje korporativnih poreza samo obogaćuje malu skupinu stanovništva. I porezi koje izvrše multinacionalne tvrtke moraju se nadoknaditi višim porezima – uglavnom na kućanstvima srednje i radničke klase – što tim grupama otežava skupljanje određenog bogatstva. (Zucman, 2017)

Za *offshore* poslovanje karakteristično je koncentriranje bogatstva u malom broju ruku. „Oko 50 posto bogatstva koje se nalazi u poreznim utočištima pripada kućanstvima s više od 50 milijuna dolara neto bogatstva.“ (Zucman, 2017) Oni predstavljaju oko 0,01 posto stanovništva naprednih gospodarstava i imaju glavnu ulogu u padu javne potrošnje orijentirane na obrazovanje, zdravstvo, promet i veze, zaštitu okoliša, obranu, kulturu itd.

⁴⁶ Podaci preuzeti iz: Zucman, Gabriel.(2017) *Fueling Inequality*. <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/tax-havens-fuel-inequality-e168550/> (pristupljeno 27.06.2018.)

S porastom globalne nejednakosti, tvrtke u *offshore* financijskim centrima sve više preusmjeravaju svoju aktivnost na manju, ali bogatiju klijentelu.⁴⁷ „Oni smatraju profitabilnijima da služe maloj nekolicini vrlo bogatih klijenata, nego tisućama dobrih investitora.“ (Zucman, 2017) S porastom nejednakosti, i *offshore* porezne utaje postaju "elitni sport".

Rajski dokumenti značajan su pokazatelj kako su se multinacionalne korporacije i bogati na odvažan način odrekli društvene odgovornosti budući da u poreznim oazama zemaljske obaveze gotovo da i ne postoje.⁴⁸

Utješna je samo pomisao da nakon smrti, dakle u raju, nema više odbitka poreza. Ali tako razmišljaju samo mali, normalni ljudi. Za neke od velikih već u ovome svijetu postoji porezni sistem "onoga svijeta": u poreznim su oazama ukinute brojne zemaljske obveze kojih se širi ljudski rod ne može odreći. Tamo vlada ekskluzivna neopterećenost. (Richter, 2017)

Porezne oaze najbolji su primjer kako vlasti i odvjetnički uredi uvode posebne zakone za povlaštene, ili bolje rečeno kako jedno pravilo vrijedi za bogate, a drugo za ostale.⁴⁹

Porezne oaze već odavno nisu prljavi ćoškovi, nego mjesta okupljanja gospodarske elite u čijim su krugovima irsko-nizozemsko-karipski porezni modeli prihvaćeni kao što je primjerice pornografija društveno prihvaćena. (Richter, 2017)

Dok bogati pronalaze rupe u zakonu i tako štede ogromnu količinu novca, postoje ljudi koji bi rado uštedjeli na prehrani, higijeni, prijevozu, ali to ne smiju. U svemu tome: „Ne spominje se prvi milijun, baš kao što se ne spominje kako veliki, dok zakidaju državu i uzimaju joj praktički novac iz kase, zakidaju i taj mali svijet obični koji uredno puni kasu.“ (Pavić, 2017)

Za kraj, možemo zaključiti:

Modelom poreznih oaza ne može se ostvariti raj na zemlji. Njihova bit je u tome da nisu dostupne svima, da si ih ne mogu svi priuštiti. U njihovoj odcijepljenosti leži poruka za one koji su vani, u poreznom modelu ovoga svijeta, sa socijalnim državama, pravilima, demokratskim postupcima: Pakao, to ste vi. (Richter, 2017)

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Podaci preuzeti iz: Richter, N. (2017) *Das Paradies der Reichen*.

<http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/paradise-papers-das-paradies-der-reichen-1.3735767> (pristupljeno 27.06.2018.)

⁴⁹ Ibid.

7. POPIS IZVORA

- Agencije (2013) *DR Kongo - zemlja dijamanata, zlata, nafte, smrti, gladi i silovanja*. <raspoloživo na: <https://www.nezavisne.com/novosti/svijet/DR-Kongo-zemlja-dijamanata-zlata-nafte-smrti-gladi-i-silovanja/224561>> [pristupljeno 20.07.2018.]
- Babić, N. (2017) "*Rajski dokumenti*" – *Tko je arhitekt "najvećeg skandala 2017. godine?*, <raspoloživo na: <https://www.logicno.com/politika/rajski-dokumenti-tko-je-arhitekt-najveceg-skandala-2017-godine.html>> [pristupljeno 15.03.2018.]
- Blažina, B. *Kriza u Kongu: kako je Mobutu uspostavio diktaturu*. <raspoloživo na: <http://povijest.hr/bitkeiratovi/kriza-u-kongu-kako-je-mobutu-uspostavio-diktaturu/>> [pristupljeno 20.07.2018.]
- Blum, P. et al. (2017) *The Broken Heart of Africa*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/mining-for-control-in-glencore-s-congo-e774511/>> [pristupljeno 12.04.2018.]
- Brinkmann, B. & Kampf, L. (2017) *A New Home*. <raspoloživo na : <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/apple-scouts-a-country-without-rules-e654132/>>, [pristupljeno 15.06.2018.]
- B. V. (2017) *Rajski dokumenti: Britanska kraljica tvrdi da su njezina ulaganja legitimna* <raspoloživo na: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/rajski-dokumenti-britanska-kraljica-tvr-di-da-su-njezina-ulaganja-legitimna---495228.html>> [pristupljeno 15.12.2017.]
- Fiedler, M. (2017) *Das Wochenende kompakt - die Übersicht für Eilige*. <raspoloživo na: <https://www.sueddeutsche.de/politik/sz-esspresso-der-tag-kompakt-steinmeier-zur-deutschen-einheit-trump-bremst-bei-waffengesetzen-physik-nobelpreis-1.3736939>> [pristupljeno 10.04.2018.]
- Filipović, L. (2015) *Kako se preko offshore tvrtke može utajiti porez?* <raspoloživo na: <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kako-se-preko-offshore-tvrtke-moze-utajiti-porez-20151119/print>> [pristupljeno 28.05.2018.]
- Gamperl, E. et al. (2017) *The Firm.* <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/offshore-law-firm-appleby-e875372/>> [pristupljeno 15.04.2018.]
- Gamperl, E.; Obermaier, F.; Obermayer, B. (2017) *Just Do It*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/nike-und-die-niederlande-prellenden-deutschen-staat-e116625/>> [pristupljeno 17.06.2018.]
- Hina. (2016) "*Panamski dokumenti*" šokirali svijet, u najtežoj situaciji Putin i David Cameron. <raspoloživo na: <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/svijet/clanak/id/307937/panamski-dokumenti-sokirali-svijet-u-najtezoj-situaciji-putin-i-david-cameron>> [pristupljeno 16.07.2018.]
- Hina. (2017) *EU objavila listu poreznih oaza, 2017*. <raspoloživo na: <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/eu-objavila-listu-poreznih-oaza-foto-20171206>> [pristupljeno 29.05.2018.]

- Hoser, P. (n.d.) *Süddeutsche Zeitung (SZ)*. <raspoloživo na: [https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/S%C3%BCddeutsche Zeitung \(SZ\)](https://www.historisches-lexikon-bayerns.de/Lexikon/S%C3%BCddeutsche_Zeitung_(SZ)) > [pristupljeno 26.05.2018.]
- Hrvatska enciklopedija. (2012) *Kongo, Demokratska Republika*. <raspoloživo na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32792>>, [pristupljeno 20.07.2018.]
- International Consortium of Investigative Journalists. *About*. <raspoloživo na: <https://www.icij.org/about/> > [pristupljeno 29.05.2018.]
- Jetzt hören: der SZ-Podcast zu den Paradise Papers*. (2017) <raspoloživo na: <https://www.sueddeutsche.de/multimedia/neues-angebot-das-thema-der-neue-podcast-der-sueddeutschen-zeitung-1.3732324> > [pristupljeno 10.04.2018.]
- Majcan, L. (2017) *SKANDAL: Lewis Hamilton utajio je 3,3 milijuna funti poreza?* <raspoloživo na: <https://autostart.24sata.hr/off/skandal-lewis-hamilton-utajio-je-33-milijuna-funti-poreza-4006> > [pristupljeno: 25.06.2018]
- Much, M.; Obermaier, F.; Richter N. (2017) *A Bridge to the West*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/putin-s-friend-arkady-rotenberg-e691249/> > [pristupljeno 20.04.2018.]
- Munzinger, H. (2017) *Henry and the Queen*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/queen-profitiert-von-wucher-geschaeften-e882190/> > [pristupljeno 12.04.2018.]
- Munzinger, H. & Osborne, H. (2017) *Wie die Mutter, so der Sohn*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/wie-die-mutter-so-der-sohn-e420277/> > [pristupljeno 01.05.2018.]
- N.C. (2017) *Težak 75 mil. dolara: Na listi "Rajskih dokumenata" i Vučićev ministar, najbogatiji političar u Srbiji*. <raspoloživo na: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/srbijanski-ministar-nenad-popovic-u-aferi-rajski-dokumenti---495173.html> > [pristupljeno 25.06.2018.]
- Obermaier, F. & Obermayer, B. (2017) *So lief die SZ-Recherche*. <raspoloživo na: <http://www.sueddeutsche.de/politik/paradise-papers-so-lief-die-sz-recherche-1.3736605> > [pristupljeno 10.04.2018.]
- Obermaier, F. & Richter, N. (2017) *The Secretary's Ties to Russia*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/wilbur-ross-verdient-an-russischem-gas-e309563/> > [pristupljeno 15.04.2018.]
- Obermaier, F. & Richter N. (2017) *Ein Schatten auf Trudeau*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/belasten-engen-berater-von-trudeau-e355666/> > [pristupljeno 01.05.2018.]
- Obermaier F. & Wiegand, R. (2017) *Ein ganz besonderes Freundschaftsspiel*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/usmanows-zweifelhafte-geschaefte-e872589/> > [pristupljeno 25.06.2018.]
- Pavić, S. (2017) *Nema raja za raju u rajskim papirima*. <raspoloživo na: <http://www.novolist.hr/Komentari/Blogovi/Blogovanje-ludom-radovanje-Sinise-Pavica/Nema-raja-za-raju-u-rajskim-papirima> > [pristupljeno 27.06.2018.]
- Podgornik, B. (2017) *AFERA RAJSKI PAPIRI Imamo još jedan dokaz da je cijeli sustav namješten samo za interese najbogatijih*. <raspoloživo na: <http://www.novolist.hr/Vijesti/Svijet/AFERA-RAJSKI-PAPIRI-Imamo-jos-jedan-dokaz-da-je> >

[cijeli-sustav-namjesten-samo-za-interese-najbogatijih?meta_refresh=true](#)> [pristupljeno 29.05.2018.]

Poslovni dnevnik. *Leksikon: Offshore tvrtka* <raspoloživo na: <http://www.poslovni.hr/leksikon/offshore-tvrtka-1462>> [pristupljeno 26.05.2018.]

Richter, N. (2017) *Das Paradies der Reichen*. <raspoloživo na: <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/paradise-papers-das-paradies-der-reichen-1.3735767>> [pristupljeno 27.06.2018.]

sz-media.de. (2017) *Süddeutsche Zeitung – No. 1 Daily Newspaper** <raspoloživo na: https://sz-<media.sueddeutsche.de/de/service/downloads/preisliste-mediadaten-sz_en.pdf> [pristupljeno 29.05.2018]

The Editors of Encyclopaedia Britannica (n.d.) *Süddeutsche Zeitung: GERMAN NEWSPAPER*. <raspoloživo na: <https://www.britannica.com/topic/Suddeutsche-Zeitung>> [pristupljeno 27.05.2018.]

Večernji.hr (2017) *Jedan od najbogatijih Hrvata u dokumentima 'Rajski dokumenti'*. <raspoloživo na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/jedan-od-najbogatijih-hrvata-u-dokumentima-rajski-dokumenti-1206034>> [pristupljeno 25.06.2018.]

Zucman, G.(2017) *Fueling Inequality*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/tax-havens-fuel-inequality-e168550/>> [pristupljeno 27.06.2018.]

8. LITERATURA

Halmi, A., (2013) *Kvalitativna istraživanja u obrazovanju, Pedagogijska istraživanja*, 10(2), str. 203-217. <raspoloživo na: https://hrcak.srce.hr/index.php?id_clanak_jezik=191497&show=clanak> [pristupljeno 28.05.2018.]

Hromadžić, H., (2014) *Medijska Konstrukcija Društvene Zbilje: Socijalno-ideološke implikacije produkcije medijskog spektakla*. Zagreb: AGM.

Letinić et al, (2016) *Čitajmo između redaka – priručnik za razvoj medijske pismenosti* [e-book]. Zagreb: GONG i KURZIV. <raspoloživo na: http://www.gong.hr/media/uploads/med_pismenost_pub.pdf> [pristupljeno 28.05.2018.]

Mihaljević, D. (2012) *Položaj i uloga offshore financijskih centara u financijskoj globalizaciji, Ekonomska misao i praksa*, (2), str. 795-818. <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/94181>> [pristupljeno 30.05.2018.]

9. POPIS ILUSTRACIJA

POPIS SLIKA

Slika 1: Kartografski prikaz Demokratske Republike Kongo	14
Slika 2: Prikaz važnih zbivanja i odluka u Demokratskoj Republici Kongo	17
Slika 3: Prikaz financija kraljice Elizabete II.	19
Slika 4: Prikaz poslovanja Wilbura Rossa	20
Slika 5: Kartografski prikaz 19 kilometara dugačkog mosta preko Kerchovog tjesnaca	22
Slika 6: Nikeov ikonički logo, <i>Swoosh</i>	24

10. POPIS PRILOGA

Slika 1. Kartografski prikaz Demokratske Republike Kongo:

Blum et al., (2017) <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/mining-for-control-in-glencore-s-congo-e774511>, (pristupljeno 12.04.2018.)

Slika 2. Prikaz važnih zbivanja i odluka u Demokratskoj Republici:

Blum et al., (2017) <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/mining-for-control-in-glencore-s-congo-e774511>, (pristupljeno 12.04.2018.)

Slika 3. Prikaz financija kraljice Elizabete II:

Munzinger, H., (2017) <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/queen-linked-to-rent-to-own-firm-e567616/> (pristupljeno 12.04.2018.)

Slika 4. Prikaz poslovanja Wilbura Rossa:

Obermaier F., i Richter N., (2017) <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/politik/wilbur-ross-e333048/> (pristupljeno 15.04.2018.)

Slika 5. Kartografski prikaz 19 kilometara dugačkog mosta preko Kerchovog tjesnaca:

Much, M.; Obermaier, F.; Richter N. (2017) *A Bridge to the West*. <raspoloživo na: <https://projekte.sueddeutsche.de/paradisepapers/wirtschaft/putin-s-friend-arkady-rotenberg-e691249/>> [pristupljeno 20.04.2018.]

Slika 6. Nikeov ikonički logo, *Swoosh*:

Top Sport, n.d <https://www.top-sport.hr/nike/>, (pristupljeno 01.09.2018.)